

CONTRADICTORII

PERSONAJE, EROI ȘI STATUI

«Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul» reprezintă un deziderat moral care, din nefericire, are prea puține legături cu viața pentru a genera teatralitate; concordanța dintre «a fi» și «a părea» — eliminând conflictul — devine implicit antiteatrală, câștigînd uneori interesul doar prin caractere de excepție, eroi ieșiți din comun, în care oamenii doresc să se recunoască sau pe care trebuie cel puțin să-i admire, construindu-și din ei modele de urmat.

Poate că reapariția pe scenă a eroului romantic, a personajului «sans peur et sans reproche», care se bate cu o sută de oameni la Poarta Nesle pentru a-și apăra un prieten, devine o necesitate în perioadele de derută și de criză morală ale societății, cînd cinismul, ura, violența, intoleranța, lichelismul se convertesc din vicii în virtuți.

Monologul lui Ruy Blas — «poftă bună, domnilor miniștri» — poate suna oricînd incendiar în urechile multor reprezentanți ai puterii executive, care se vor consola cu gîndul că bietul erou e doar întruchiparea unui spirit romantic depășit.

Educația, profesia, cultura, funcția, starea sau poziția socială nu influențează decît epidemic structura unui personaj. Un vagabond în zdrențe se poate comporta ca un nobil, iar un aristocrat, precum un derbedeu; o doamnă din protipendadă, cu o minte de pasăre, poate avea un suflet de bucătăreasă, iar o îngrijitoare de closete publice poate fi dotată cu inteligența unui om de afaceri; un lacheu poate fi înzestrat cu distincția unui ministru și un înalt demnitar, cu versatilitatea unui lacheu.

Descoperirea și evidențierea contradicțiilor interne, a complexității, sinuozității și lipsei de unitate a caracterelor constituie în esență nu doar un atribut al modernității, ci și un indiciu asupra capacității unui posibil slujitor al scenei de a percepe lumea prin filtrul unei gîndiri teatrale.

Pe la începutul anilor '50, am cunoscut în orașul lui «Ce bei?» — Ploieștiul adolescenței mele — un domn distins, manierat, în jur de treizeci și ceva de ani, întotdeauna parfumat, cu cravata bineînțeles asortată la costum, purtînd cămăși de mătase naturală și butoni de aur la manșete, care se plimba agale, seară de seară, pe strada Franceză, sub privirile pline de admirație ale elevelor din ultimul an de la liceul «Despina Doamna».

Lăsa să plutească în juru-i un abur misterios, ocult. Nu se știa unde locuiește, cu ce se ocupă sau ce îl preocupă.

Acest domn cu alură de intelectual rafinat (despre care își amintește, în niște pagini de jurnal publicate în revista «Ateneu», și ploieșteanul Eugen Simion) era o figură aparte, care își confecționase un personaj inconfundabil; interpretîndu-l cu un anumit har, dar neputînd să-l susțină decît cu mijloace exterioare, își dădea din cînd în cînd în petec. Atunci poigheța strălucitoare crăpa, lăsînd să se întrevadă adevăratul chip al unui individ dubios, de o incredibilă mitocănie.

Demitizarea eroului nu se justifică doar ca un scop în sine și nu se realizează prin miticizarea lui ori prin căutarea cu tot dinadinsul de «noduri în papură», ci prin sesizarea acelor detalii — aparent ne semnificative — care pun în lumină esența individului, în rarele clipe de imprudență cînd acesta, uitînd de personajul pe care și-a propus să-l interpreteze, «își dă în petec», devenind victima incapacității sale de a duce pînă la capăt rolul pe care și l-a asumat și în care s-a autodistribuit.

În viață, ca și pe scenă — pentru a incita marele public —, rolurile de «tribuni», deși spectaculoase, sînt greu de susținut fără a cădea în «exagerațiuni», în patetism și adesea în plin grotesc. Dar cele mai dificile, chiar și în teatru, sînt rolurile de intelectuali, pentru că în această ipostază nu e suficient să joci convingător, ci trebuie chiar să și gîndești convingător.

O reacție, un cuvînt, o pauză ezitantă, o privire, un gest necontrolat, aparent insesizabil, într-o clipă fatală de neatenție, pot răsturna instantaneu imaginea creată, cultivată și întreținută în jurul unui anumit personaj.

Să ne imaginăm, de exemplu, un interviu televizat cu o personalitate a vieții politice, despre probleme de interes național, în care reporterul T.V., în timpul răspunsului dat de interlocutorul său, își privește plictisit ceasul ori își controlează discret, din cînd în cînd, verticalitatea cravatei.

Să ne imaginăm, de pildă, o sărbătoare națională în care un înalt demnitar guvernamental, adept al unei «democrații originale», instigă, prin gest și atitudine insolentă, în mod voit sau inconștient, grupuri organizate, încurajîndu-le să bruiereze, prin vociferări, cuvîntul unor reprezentanți ai partidelor politice din opoziție!

În viață ca și pe scenă, pe scenă ca și în viață, o singură propoziție poate deveni mai elocventă decît un întreg discurs, un simplu gest poate echivala cu o radiografie.

În teatru, nu e cazul ca eroul să ni se înfățișeze precum o statuie cocoțată pe un imens soclu. Chiar și în sculptură, cu cît soclul va fi mai înalt cu atît eroul va părea celor de jos mai pipernicit; poate de aceea, pentru a evita deformările impuse de un anumit unghi de vedere, cu cît personajul unei statui va fi ridicat mai sus, cu atît va trebui să fie corectat prin supradimensionare.

Pe scenă, însă, supradimensionarea eroului, ridicarea lui forțată în slăvi creează o senzație nedorită de respingere, în care impresia de măreție intră în conflict cu aceea de artificialitate.

Ion Sava își imagina cîndva un monument al martirilor desfășurat pe orizontală, în care trupurile dăltuite în piatră ale celor căzuți ar acoperi pavajul străzilor, îngreunînd fireasca circulație pe una din arterele principale ale orașului, constituindu-se ca o rană veșnic deschisă în memoria unei națiuni. În memoria celor pentru care aceștia s-au sacrificat sau au fost sacrificați.

Oamenii înalță statui eroilor și martirilor lor și uită cu desăvîrșire pe acei care îi persecutau și huleau, pe acei care-i ardeau pe rug și-i aruncau în temniță» scria C. Stere în articolul «Palissat și Palissotism».

«Trei veacuri au trecut de cînd Giordano Bruno a fost ars. Astăzi toți copiii de școală învață numele lui cu evlavie, dar cine știe cîm îi chema pe călăii lui? Cine cunoaște numele temnicerilor lui Galileu?...

...Fără doară că acest fapt face cinste inimii omenești, însă... uneori îți pare că prea rar urmează oamenii exemplul cetățenilor aceluia oraș din Italia care au înălțat o statuie unuia din cei mai mișei trădători, cu îndatorirea ca fiecare trecător s-o stupească și să arunce cu pietre în ea».

Jan Kott relatează un caz oarecum similar: în China, la Hanceu, impresionantul monument funerar al generalului erou Hue-Fei, care a trăit cu 800 de ani în urmă, este înconjurat de patru statui ale celor care l-au trădat, vînzîndu-l invadatorilor străini. Cei patru sînt: soția sa, un ministru și doi judecători care l-au condamnat. Aceste statui se află într-o stare jalnică, pe mormînt existînd următoarea inscripție: «Trecătorule, arată-ți disprețul».

1 iulie 1991